

De Kunsthistoriografie van Gent sedert 1914

door

Dr P. DE KEYSER
professor aan de Universiteit te Gent.

ZOOALS ONZE COLLEGA, H. van Werveke, die in de vorige « *Bijdragen tot de Geschiedenis en de Oudheidkunde* » (1943) zijn overzicht over de « *Historiografie van de Stad Gent in de laatste dertig jaren* » met het jaar 1913 begon, zullen wij op onze beurt het in datzelfde hoogconjonctuurjaar, het jaar der Gentsche Wereldtentoonstelling, verschenen « *Histoire de Gand* » van V. Fris als uitgangspunt van ons kunsthistorigrafisch overzicht kiezen, met dien verstande dat we ook gedeeltelijk de Volkskunst, onderdeel van de folkore, in onzen boekenschouw zullen betrekken. Van meet af aan weze het gezegd dat we niet streven naar volstreckte volledigheid. Naar het voorbeeld van Prof. van Werveke zullen we eerder trachten oriënteerend overzichtelijk te zijn. Of we in dezelfde mate als onze voorganger daarin slagen zullen, laten we aan het goedjonstig oordeel van den lezer over?

Het zijn nagenoeg dezelfde centra van studie van de historiografie van de stad Gent, die voor het oudheidkundig en kunsthistorisch onderzoek in aanmerking komen: het zijn de Commissie der Monumenten en Stadszichten van Gent, de Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde, de Universiteit, in 't bijzonder het Hooger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, de Cercle Artistique et littéraire (de Kunst- en Letterkring), het Institut supérieur d'histoire de l'art et d'archéologie van de Ecole des Hautes-Etudes de Gand, de Sint-Lucas-school, de Koninklijke Academie van Schoone Kunsten, en voor de studie van de Volkskunde de Bond van Oostvlaamische Folkloristen.

Buiten de uitgaven en de tijdschriften van de hierboven genoemde

organismen, verschenen te Gent een drietal kunsttijdschriften, die ook belangstelling aan den dag legden voor de oudheidkunde. Het waren: *Gand Artistique* (1922-1931), *Kunst* (1930-1935) en *L'Art et la Vie* (1934-1937). Ook in de « *Handelingen* » van de Congressen voor Algemeene Kunstgeschiedenis, afdeeling van de Vlaamsche Wetenschappelijke Congressen, valt er wel een en ander over de kunstgeschiedenis van Gent te zanten (1). Hetzelfde kan men zeggen van het orgaan van den Vlaamschen Toeristenbond: « *De Toerist* » en « *Toerisme* », het Maandschrift der Vereeniging voor Natuur- en Stedenschoon.

- (1) Tot nog toe hadden 6 Congressen voor Algemeene Kunstgeschiedenis plaats. De volgende bijdragen, in de « *HANDELINGEN* » verschenen, (alleen van het 5^e Congres, gehouden in 1940 vóór het uitbreken van den oorlog tijdens de mobilisatie-periode, verschenen geen « *HANDELINGEN* », wel werd een vrij uitvoerig verslag opgenomen in « *WETENSCHAPPELIJKE TIJDINGEN* », orgaan van de Vereeniging voor Wetenschap in Vlaanderen) hebben betrekking op de Gentsche kunstgeschiedenis:
- HANDELINGEN VAN HET 1^e CONGRES VOOR ALG. KUNSTGESCHIEDENIS TE GENT, 1932 (KUNST, n° 9-10):**
 Kan. Dr. JOS. COENEN, *Sint-Bavo's grafkapel in het Steenmuzeum te Gent* (bl. 299); Z.E.H. L. AERTS, *Eyckiana* (bl. 309) Dr. M. DERUELLE, *De Gebroeders van Eyck, hun aandeel in het Lam Gods* (bl. 310) (zie verder: **VLAAMSCHE KUNST**, uitgave van het Willemsfonds n° 178); A. VAN WERVEKE, *De Gentsche goud- en zilversmid J. van Hoorebeke, zijn huis en zijn kunstverzameling* (bl. 349); Prof. D. ROGGEN, *Abraham Janssens en zijn werk* (bl. 350); Prof. P. DE KEYSER, *Het teekenboek van Jan van Rijsingen* (1632) (bl. 351).
- HANDELINGEN VAN HET 2^e CONGRES TE LEUVEN, 1934 (KUNST, n° 9-10):**
 Dr. M. DERUELLE, *Gentsche gevels der barokperiode* (bl. 14); zie eveneens *Vlaamsche Kunst*, uitgave van het Willemsfonds n° 178); BR. LEOPOLD, *De kapel van het 's-Gravensteen te Gent* (bl. 32).
- HANDELINGEN VAN HET 3^e CONGRES TE GENT, 1936 (Gent, A. Vyncke, 1936):**
 Dr. J. DUVERGER, *Jan van Eyck vóór 1422. Nieuwe gegevens en hypothesen* (bl. 13-20); Dr. ELIZ. NEURDENBURG, *Eenige opmerkingen naar aanleiding van de nieuwste verklaring en van de algemeene beteekenis van het Gentsche altaar* (bl. 25-32); CL.V. TREFOIS, *Over de bouwgeschiedenis van de Sint-Baafskerk te Gent. De Gothische krocht* (bl. 33-46). In de **HANDELINGEN VAN HET 4^e CONGRES TE LEUVEN IN 1938** (Gent, A. Vyncke, 1938) en in het **VERSLAG VAN HET 5^e CONGRES TE GENT IN 1940 (WETENSCHAPPELIJKE TIJDINGEN)** is er weinig spraak van Gent. De **HANDELINGEN VAN HET 6^e CONGRES TE GENT IN 1942** (Gent, A. Vyncke, 1942) bevatten opnieuw onderwerpen in verband met de Gentsche kunstgeschiedenis: Drs. E. SANGLET, *De herstelling van het Geeraard Duivelsteen te Gent* (bl. 31), Drs. R. VAN DRIESSEHE, *Bouwgeschiedenis der barokke St-Pieterskerk te Gent* (bl. 67); CL.V. TREFOIS, *De Westbouw der voormalige Abdijkerk van St-Baafs te Gent* (bl. 49); Dr. R. MATTHIJS, *Het Praalgraf van Bisschop Triest door Jeroom Du Quesnoy den Jongere* (bl. 95). Sporadisch zijn artikels over Gent te vinden in **REVUE BELGE D'ARCHEOLOGIE ET D'HISTOIRE DE L'ART** (tweetalig).

Antwerpen: « *Natuur- en Stedenschoon* » en het tweetalig doch afzonderlijk verschijnend tijdschrift van den Touring-Club van België, Brussel. Over het algemeen hebben de bijdragen, die in deze laatste tijdschriften werden opgenomen, meestal een propagandistisch of vulgariseerend karakter, zoodat we ze hier slechts bij uitzondering zullen vermelden. Het bestaan van kringen, zooals « *De Vrienden van Oud-Gent* » (Les Amis du Vieux Gand) en de « *Club der Gentsche Verzamelaars* » (Club des Collectionneurs gantois), die gestudeerden en liefhebbers met soms zeer belangrijke oudheidkundige verzamelingen vereenigen, en de plaatselijke afdeling van de Vereeniging voor Heemkunde (V. T. B.), weze hier slechts terloops vermeld. Hunne bijdragen tot het tijdelijk redden van het Gentsch patrimonium zijn echter geenszins te onderschatten.

Behalve de « *Bibliographie de l'Histoire de Gand* » van V. Fris, waarvan het eerste deel over de middeleeuwen (einde XVe eeuw) reeds in 1907 klaar kwam en het tweede deel (van 1500 tot 1850) door den vroegtijdigen dood van den schrijver in 1925 tot één aflevering beperkt bleef, verschenen in 1921 (2) (waardoor het archeologisch, kunsthistorisch en folkloristisch gedeelte na 1500 geheel achterwege moest blijven) was de voornaamste onderneming op archeologisch gebied de « *Inventaire archéologique de Gand* ». Beide uitgaven geschieden op initiatief van de Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde van Gent. Ze vonnen met de « *Handelingen* » (Annales) en het « *Bulletijn* » van de Maatschappij het schitterend aandeel van een generatie geestdriftige en talentvolle minnaars van het Gentsche verleden aan het gemeenschappelijk kunst- en oudheidkundig patrimonium, dat zoo luisterrijk hoogtij vierde tijdens het Wereldtentoonstellingsjaar. Sommigen onder hen zijn gelukkig nog in leven en produceeren nog altijd zooals de voorzitter van de Maatschappij, Kan. G. van den Gheyn, en één van de onder-voorzitters, Prof. G. Hulin de Loo. Een groot aantal zijn echter verdwenen: Prof. P. Bergmans, Baron Jos. Casier, E. Coppieters Stochove, Prosper Claeys, L. Cloquet, H. Van Duyse, P. Fredericq, V. Fris, E. Lacquet,

APOLLO (Brussel); BULLETIN DE LA CLASSE DES BEAUX-ARTS DE L'ACADEMIE ROYALE DE BELGIQUE (tweetalig), ANNUAIRE DES MUSEES ROYAUX DES BEAUX-ARTS DE BELGIQUE (tweetalig), BULLETIN DES MUSEES ROYAUX D'ART ET D'HISTOIRE (tweetalig), enz.

(2) Zie hierover H.V.W., *Historiografie*, bl. 5, voetn. (2).

L. Maeterlinck, Henri Pirenne, Frans de Potter, A. en M. Heins, F. van Hove, Jos. Maertens de Noordhout, J. Vuylsteke, J. de Waele, A. van Werveke, R. Schoorman, enz. Men kan hun namen met nog veel andere van verdienstvolle ijvernaars voor Oud-Gent terugvinden in de « *Algemeene tafels der Handelingen* » (deelen I tot X) en van het « *Bulletijn* » (deelen I tot XX) der « *Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent* »; Gent, 1914, opgemaakt door Léon Goffin.

De « *Inventaire Archéologique de Gand* » (I. A. G.), die een beschrijvende en geïllustreerde Catalogus beoogde te zijn van alle Gentsche monumenten, kunstwerken en documenten tot 1830, heeft het tot drie reeksen van 20 afleveringen (in het geheel ongeveer 600, juist geteld 570 steekkaarten) gebracht. Deze belangrijke onderneming dient hier wel even te worden onderstreept. Het initiatief ervan ging uit van P. Bergmans, die de wordingsgeschiedenis van den Inventaris trouwens in de inleiding heeft geschetst. Gedurende jaren heeft hij, samen met een plaatselijk redactie-comité, de leiding waargenomen. Op het historisch en archeologisch Congres, gehouden te Gent in Augustus 1896, had V. Van der Haeghen de aandacht getrokken van de Congresleden op de hoogdringendheid van een algemeene statistiek van de Belgische monumenten en de merkwaardige huizen. Van zijn kant deed Herman Van Duyse het nut uitschijnen van een volledigen catalogus van de schatten aan beeldhouwwerk, goud- en zilver-smeedkunst, enz. van de kerken en de particuliere verzamelingen. P. Bergmans ontwikkelde op 8 December 1896 voor de leden van de Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde een voorstel, dat hierin bestond in den vorm van vrije steekkaarten een geïllustreerden inventaris uit te geven van al de monumenten, kunstwerken en Gentsche documenten van af den oorsprong der stad tot 1830. Het bestuur besloot op 6 Januari 1897 op dit voorstel in te gaan en koos als modellen de groote steekkaarten ontworpen door P. Bergmans en Ann. Heins. Het I. A. G. (3) is zeker tot heden toe de merkwaardigste bijdrage geble-

(3) De 1^e reeks van den « *INVENTAIRE ARCHEOLOGIQUE DE GAND* » kwam uit onder redactie van P. BERGMANS, L. CLOQUET, A. HEINS, G. VAN DEN GHEYN, V. VANDER HAEGHEN, J. VUYLSTEKE en telde 20 afleveringen (fasc. I, XX), Gent, N. Heins, 1897-1901. Zij bevatte twee indices, een methodische en een alphabetische, een register met de namen der medewerkers, een lijst van bijdragen over Gentsche monumenten in archeologische werken en tijdschriften. Deze 1^e reeks werd gevolgd door een 2^e (fasc.

ven tot een beredeneerden Catalogus van de oudheidkundige monumenten en voorwerpen van Gent en vormt, zonder twijfel een onontbeerlijk werkinstrument en uitgangspunt van alle ernstige archeologische studie betreffende Gent. Het eenig bezwaar, dat men ertegen zou kunnen inbrengen, is dat de bewerkingen, door een groot aantal bevoegde en minder bevoegde medewerkers opgesteld, nogal ongelijk van waarde zijn, doch de meeste, door fotografie en door teekeningen van Arm. Heins toegelicht, mogen over het algemeen voortreffelijk worden genoemd.

De Commissie van Monumenten en Stadszichten, waarin een aantal van dezelfde leden van de Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde zetelden, liet zich vóór en na 1913 lang niet onbetuigd. In 1905 had de Commissie aan een groep van haar leden opdracht gegeven een met den stand der wetenschap overeenkomenden geïllustreerden Gids van Gent (4) op te stellen. Deze Gids (5) heeft sedert 1905 verschillende uitgaven, Fransche en Nederlandsche, beleefd, en is tot op heden toe het beste wat wij op dat gebied bezitten. Van gidsen en toeristische uitgaven bleven we sedert het Wereldtentoonstellingsjaar niet gespeend. Om op dat soort van gelegenheidsgeschriften niet meer behoeven terug te keeren, zullen we er hier enkele opsommen. Behalve de talrijke propaganda-uitgaven van den Propaganda- en Inlichtingsdienst van de stad Gent (Commissie tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer onder leiding van den heer Vander Sluys) en de gidsen voor de bezoekers van de voornaamste monumenten, bv. van het Gravenkasteel of van de Puinen van de St. Baafsabdij, van de hand van den vroegeren Conservator der Monumenten, A. van Werveke, thans

XX-XL) tusschen 1901-1906. In de redactie had A. VAN WERVEKE inmiddels den overleden J. Vuylsteke vervangen. Ten slotte volgde een 3^e reeks (fasc. XLI-LVII) tusschen 1907-1915. De laatste steekkaart is van A. Heins en in vollen vorigen wereldoorlog gedagteekend op 20 Januari 1915. De belangwekkende onderneming werd aldus, ten gevolge van de oorlogsomstandigheden, ontijdig stopgezet.

- (4) De opstelraad bestond uit P. BERGMANS, ARM. HEINS, HENRI PIRENNE, GABR. VAN DEN GHEYN, VICTOR VANDER HAEGHEN, allen leden van de Commissie van Monumenten. P. Bergmans zorgde voor de eenheid van den tekst, J. Casier voor de fotografische illustratie. De officieele titel luidt: *Gand, guide illustré publié sous les auspices de la Commission locale des Monuments*. Gand, A. Vander Haeghen, z. d.
- (5) Zie voor de Gidsen van Gent vóór 1907 V. FRIS, *Bibliographie*, I, §§ 116, 117, 118, 119, 120, 221.

van de h.h. H. Nowé en J. Boes, vermelden wij een « *Beschrijving van Gent* » (1e uitgave van 1909) door G. Celis (Gent, J. Van der Schelden, z. d.); « *Gand Monumental et Historique* » (met honderd oorspronkelijke teekeningen) door Victor Fris (inleiding) en R. de Cramer (teekenaar) (Gent, I. Vander Poorten, 1923); « *Geïllustreerde Gids van Gent* », uitgegeven door den Bond van Gidsen (naast Fransche vertaling: « *Gand, Guide illustré* » publié par l'Association des Guides de Gand), Gent, A. Vyncke, 1933; François Sauton, « *Grandeur et poésie de Gand* », Gand, Van Rysselberghe en Rombaut, z. d.; P. Colin, « *Gand* », Bruxelles, Nouvelle Société d'édition, 1936; Oda van de Castyne « *Promenades à travers Gand* », 2me édition, Bruxelles, Touring Club de Belgique, z. d.; Paul de Ryck, « *Gent, Burcht van Vlaanderen* », Gent, Dulle Griet (Jeugdherberg) 1939; Friedrich Gorissen, « *Gent, die Stolze* » (Gent, de Fiere), Brugge, Wiek-op, 1941 (tijdens den Wereldoorlog 1914-15 publiceerde de « Photographische Abteilung der Kommandantur Gent » twee rijk-geïllustreerde albums: 1° « *Kommandantur Gent Belgien Kriegswiehnachten 1915* », en 2° « *Kriegsalbum van Gent 1916* » met inleiding van Etappen-Lazarethpfarrer Hörstel); Paul de Keyser en H. Verbaere, « *Gent, de stoere Burcht van Vlaanderen, synthetische en analytische kennismaking met Gent* », Gent, Jongensberoepschool, 1941; Joz. Vermeulen en A. Verbaere, « *Gent en Oost-Vlaanderen* », album met teekeningen, bezorgd door den toeristischen Dienst der Stad Gent, 1942; Paul de Ryck, « *Gand, Bastille des Flandres* » (Gent, Burcht van Vlaanderen), reeks: « *Nos Villes* », Bruxelles, Cercle d'art, Kunstkring, 194; Joz. Vermeulen en H. Verbaere, « *Gent de Schoone* » (met 26 penteekeningen van H. Verbaere), bezorgd door den toeristischen Dienst der Stad Gent, 1944.

Belangrijker uitgaven op het gebied van de topografie, de heraldiek en de (sier)kunstgeschiedenis kwamen tot stand dank zij het beschermchap van de Commissie van Monumenten, in 't bijzonder door den ijver en de toewijding van hare leden P. Bergmâns, A. Heins, J. Casier, V. Vander Haeghen en V. Fris (6). In 1915 zag de bekende « *Vue Panoramique de Gand en 1540, extraite du Codex Iconographicus 265* »

(6) Het topografisch werk van V. Fris werd reeds vermeld door H. VAN WERVEKE, *Historiografie*, bl. 6, voetnota (4) (5).

de la Bibliothèque Royale de Munich », Gand, N. Heins, het licht. De verdienste van de ontdekking van den Codex Iconographicus komt echter Prof. Dr. W. de Vreese toe, die het werk in 1907 ten behoeve van zijn « *Bibliotheca neerlandica manuscripta* » te Munchen in handen kreeg. De Codex Flandria werd door hem bestudeerd in zijn « *Leekebijdragen tot de geschiedenis van Vlaanderen, inzonderheid van Gent* » (Uitgave van de Koninklijke Vlaamsche Academie, 1912). Het was hij, die vaststelde dat de bundel werd samengesteld in 1562, waarschijnlijk voor een Gentschen patriciër met name Claude Goetghebuer. Het panorama (112 cm. × 55 cm.) dagteekent van 1540 en stamt van het beroemde stadszicht van 1534, waarvan reeds vroeger een chromolithografisch facsimile werd uitgegeven door A. Heins en V. Vander Haeghen (Brussel, Nationaal Instituut van Aardrijkskunde). In hetzelfde jaar kwamen de « *Documents Topographiques relatifs à la ville de Gand (XVIe-XVIIIe siècle)* », Gand, N. Heins, van de pers met verschillende plans van Gent van af 1550 tot 1709, toegelicht door P. Bergmans, V. Fris en V. Vander Haeghen. In 1920 verscheen dan van V. Fris alleen de « *Plans de Gand. Introduction aux Documents Topographiques publiés par la Commission des Monuments de la Ville de Gand* », Gand, I. Vander Poorten (plans van 1524 tot 1796) (6). Reeds het jaar tevoren was het lang verwachte « *Armorial de Flandre du XVIe siècle. Familles et communes flamandes. Métiers gantois* », Bruxelles et Paris, G. van Oost et Co, 1919, door de zorgen van Paul Bergmans en zijn zoon, den kunstschilder Jacques Bergmans, een werkelijkheid geworden, terwijl kort daarna Jos. Casier de verzamelaars en sierkunsthistorici zou verblijden met de prachtuitgave: « *Les Orfèvres flamandes et leurs poinçons (XVe au XVIIIe siècle), Reproduction des plaques originales conservées au Musée d'archéologie de Gand* » (7).

De laatste groote en zelfstandige uitgave van de Commissie der Monumenten en Stadszichten is een Album geweest, samengesteld door

-
- (7) De belangrijkste manifestatie op het gebied van de oud-Vlaamsche, in 't bijzonder Gentsche, juwelierskunst was sedert het werk van J. Casier de « *Tentoonstelling van godsdienstige kunstvoorwerpen der kerken en kloosters van Gent* » in het Oudheidkundig Museum van de Bijloke van 27 Juni tot 12 Aug. 1936. Ze werd gecatalogeerd (met talrijke waardevolle illustraties) door de conservatoren H. NOWE en J. BOES in BG (BULLETIJN DER MAATSCHAPPIJ VAN GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDE TE GENT), 45^e jg. (1937).

haar toenmaligen voorzitter Jos. Casier en uitgegeven ter gelegenheid van de honderdjarige herdenking van haar stichting (1823) : « Anciennes Vues de Gand », Gand, I. Vander Poorten et Cie, 1924. In de « Notice historique », die het Album vergezelt, ontwikkelt Jos. Casier het doel der Commissie als volgt :

« Het is aan de redding van wat te redden valt en aan de samenwerking tot verwezenlijking van nieuwe schoonheidselementen voor Gent dat de Commissie der Monumenten en Stadszichten haar werkzaamheden wijdt. Zij is noch de vijandin van den vooruitgang, noch die van de gezondheidsleer en zij aarzelt niet wanneer opofferingen moeten gebracht worden om aan de bewoners licht, lucht, schoone uitzichten en aangename wandelingen te schenken. Maar zij gelooft vast (en heel haar actie gaat uit van deze idee) dat het in het nuttigheids- en aesthetisch belang van een stad ligt de meest belangwekkende kenmerken van haar verleden te vrijwaren dat deze bekommering gevoeglijkst kan samengaan met de moderne ontwerpen van stedelijke agglomeraties » (8).

De schoonheid van het huidige historische stadsbeeld en de studie van het bouwkundig en artistiek verleden van de Arteveldestad hebben oneindig veel te danken aan de werking van de Commissie en van enkele van haar eminentste leden uit den overgangstijd van de XIXe naar de XXe eeuw. De wetenschappelijke archeologische en kunsthistorische neerslag ervan treffen we hoofdzakelijk aan in de publicaties van de Koninklijke Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde, die naast

(8) Een overzicht van de werkzaamheden van de Commissie van Monumenten van 1912 tot 1918 vindt men in de AG (ANNALES DE LA SOCIÉTÉ D'HISTOIRE ET D'ARCHEOLOGIE DE GAND), Dl. XV, 2e en 3e Afl., verschenen in 1919: « Les travaux de la Commission des Monuments de Gand pendant les années 1917 à 1918 ». Over de verbazende werkkraft van een particulier-geleerde zooals de fabrikant J. Casier zie P. BERGMANS, Notice sur la Vie et les Travaux de J. Casier (1852-1925). Een drietal studies, na 1918 verschenen, mogen hier met eere vermeld worden: CASIER, JOS., Chef-Confrérie royale et chevalière de Saint-Michel, Fêtes du tricentenaire (1613-1913) (met teekeningen van René de Cramer en Arm. Heins), Gent, I. Vander Poorten, 1921.

ID., Le Musée des beaux-arts de Gand, notice historique, Gent, I. Vander Poorten, 1922.

ID., L'Abbaye de la Byloke à Gand. Sa restauration et la découverte d'une fresque du XIVe siècle, Gand, 1924 (GAND ARTISTIQUE, déc. 1924).

haar « *Bulletijn* » ook « *Annalen* » heeft uitgegeven. In Maart 1918 vierde de Maatschappij haar XXV-jarig bestaan (9).

Voor de bespreking van verschenen bijdragen over de Gentsche monumenten, hoofdzakelijk in het BG, sluiten we zooveel mogelijk aan bij de overeenkomstige §§ in de « *Bibliographie* » van V. Fris.

A. GODSDIENSTIGE GEBOUWEN (I § 228).

In den 22^{en} jg. van het BG (1914, uitgekomen in 1919), bl. 182-206, komt er reeds een belangrijke bijdrage voor over een onzer mooiste godsdienstige gebouwen, thans in volle herstelling van zijn vroegere glorie, de St. Nikolaaskerk, door Kan. Maere (10) en Jos. Casier: « *L'Eglise Saint-Nicolas de Gand* ».

Kan. van den Gheyn wijdt in denzelfden tijd zijn aandacht aan den kloosterpand van de St. Pietersabdij, die door de uitbreiding van de kazerne met afbraak bedreigd wordt: « *Le dégagement du cloître de l'Abbaye de St. Pierre* » (BG 1914('19), 22e jg., bl. 80-83). Verschillende historische voordrachten uit den oorlogstijd 1914-18 werden opgenomen in de afleveringen van 1919 (23e, 24e, 25e en 26e jgg.), o.a. van Gabr. Celis (11), reeds besproken door H. van Werveke, *Historiografie*, bl. 20, voetnota's (55) (56).

Eerst in de latere jaargangen worden de monografieën over de godsdienstige gebouwen van Gent hernomen. Ze zijn meestal van de

-
- (9) Een overzichtelijke feestbijdrage verscheen bij die gelegenheid in het BG, 27e-28e jgg. (1919-20) van de hand van haar voorzitter KAN. G. VAN DEN GHEYN: « *Le XXVe Anniversaire de la Société d'histoire et d'archéologie de Gand* » (1895-1918).
- (10) Van KAN. MAERE werd een bijdrage over de St-Niklaaskerk: « *L'Eglise St-Nicolas à Gand* » bijna gelijktijdig opgenomen in « *BULLETIN DE LA GILDE DE SAINT-THOMAS ET DE SAINT-LUC* », 1913.
- (11) E.H.G. CELIS is hoofdzakelijk bekend als folklorist. Zijn uitgegeven en onuitgegeven werk is zeer omvangrijk. Algemeen bekend is zijn « *Volkskundig Kalender voor het Vlaamsche land* » (1923). We laten hier enkele van zijne geschriften in chronologische orde volgen: *De Hoofdkerk van St-Baafs, gids voor den bezoeker* (1906/1, 1925/6); *Beschrijving van Gent* (1909); *Een Gentsche schilder: Niklaas de Liemacker* (1910); *Gent, stad van Maria* (1910); *De Heirniswijk* (1912); *Bedevaartplaatsen in Oost-Vlaanderen* (1914); *De blijde inkomsten der graven van Vlaanderen in de St-Pietersabdij* (BG 1919 n° 1); *Een hekeldicht van 1777, de gebouwen der St-Pietersabdij* (BG 1919, n° 1); *Het Gentsch altaar: De Aanbedding van het Lam door de gebroeders van Eyck* (Sythoff, Leiden, 1923); *Door het leven heen, Feestenkrans en Het Gentsche Volksleven* (1924); *De Folklore (KATHOL. VL. HOOGESCHOOL-UITBREIDING, 1925)*; *De Wijk Akkergem* (1928); *De Wegkapelletjes in België* (1937); *Nood zoekt troost; de kapelletjes en gevelbeelden te Gent* (in samenwerking met SENATOR GABRIEL) (1941). Verschenen in BIEKORF:

hand van studentinnen van de « Ecole des Hautes-Études », die de 19e-eeuwse studies aan een nauwgezette kritiek onderwerpen naar het beproefd voorbeeld van oudheidkundige monografie van Prof. Dr. L. Van Puyvelde's « *Un Hôpital du moyen-âge et une abbaye y annexée : la Biloke de Gand* » (Recueil de la Faculté de philosophie et lettres, n° 57), Gand, Van Rysselberghe en Rombaut, 1925, eveneens reeds aangehaald door H. van Werveke, *Historiografie*, bl. 20, voetnota (53). In de volgorde van de verschijning ervan stippen we aan : « *L'Ancien Couvent des Dominicains de Gand* » door Claire Leboucq (BG, 35e jg. (1927), bl. 25-44; « *L'Eglise Saint-Jacques à Gand* » door Lucie Ninane (BG, 36e jg. (1928), bl. 162-180); « *L'Eglise Saint-Michel à Gand* » door Andrée Dopchie BG, 37e jg. (1929), bl. 5-17; « *L'Eglise Saint-Martin d'Akkergem* » door Lucy Hermans de Heel (BG, 37e jg. (1929), bl. 69-92). Een alleszins betrouwbare studie is het deskundig onderzoek van den knappen architect-oudheidkundige van de Commissie der Monumenten, den Hr. Van Hove, getiteld : « *Etude de reconstruction de l'état primitif des bâtiments existants de l'ancienne abbaye de la Byloke à Gand* » (BG, 39e jg. (1931), bl. 5-25). Terloops verwijzen we ook naar de degelijke studie van een anonymus over het neo-gotisch Groot Begijnhof van St. Elizabeth te St. Amandsberg : « *Une Visite au Béguinage Ste-Elisabeth à Mont-Saint-Amand-lez-Gand* », Gent, Drukkerij Vyncke, z. d. (1928). Een model-studie over een godsdienstig gebouw onzer stad mag eveneens de monografie van Broeder Dr. Firmin (de Smidt), en R. Warie genoemd worden over « Het voormalig klooster der geschoeide karmelieten te Gent » (Museum van Folklore), verschenen door de zorgen van de Sint-Lucasschool in 1936. In het Jaarboek van het Sint-Jozef- en Sint-Lucas-Gilde (1934-1935), bl. 65-70, waarover we verder handelen, was reeds een bijdrage verschenen van, evenals Dr. Firmin (de Smidt), oud-student van het Hooger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde der Universi-

Gebed van Keizer Karel (XXIX, 14-16), Gentsche straatroepen (XXX, 14-17), de Folklore der processies (XXXVIII, 257-261), de Folklore der veldkapellen (XXXIX, 129-135); in VOLKSKUNDE: Beschermheiligen der ambachten te Gent (XXVI, 206-211), De Straatverlichting te Gent (XXVII, 26-39). Nog in handschrift, maar persklaar: De Vlaamsche volksgebruiken, Gent in den Patriottentijd, Volkskundig Woordenboek, Volkseeredienst der Heiligen, De Hoofdkerk van St-Baafs, Les Edicules pieux en Europe.

teit, Broeder Leopold (12) (Drs. Frans van den Broeck) : « *De Kapel van het 's-Gravensteen te Gent* » (zie eveneens onder voetnota (1) *Handelingen van het 2e Congres voor Algemeene Kunstgeschiedenis te Leuven* in 1934).

Omstreeks denzelfden tijd schreef Clem. V. Tréfois over « *den Romaanschen toren en krocht van de voormalige Sint-Janskerk* » in *Kunst*, 1935. Belangrijk was insgelijks de grondige studie van Baron Verhaegen op den vooravond van de restauratie van onzen parel der Schelde-gothiek, de Sint-Niklaaskerk : « *L'Eglise Saint-Nicolas de Gand* » in « *L'Art et la Vie* », 1936. De kroon werd op de oudheidkundige studie van de Gentsche kerken gezet door de verschijning van de weelderige reeks : « *Ars Belgica* » (Antwerpen, De Sikkel). Prof. D' Ing^r Stan Leurs onderteevende « *De Oude Kerken van Gent : Sint-Niklaas en Sint-Baafs* », (*Ars Belgica* VII, 1937), Baron Verhaegen en F. A. J. Vermeulen het vervolg : « *De Oude Kerken van Gent : Sint-Michiels, Heilig Kerst, Sint-Stephanus, Sint-Pieters, Kerk van het Klein Begijnhof en Kerk der Carmelieten* » (*Ars Belgica* VIII, 1938).

B. BURGERLIJKE GEBOUWEN (1 § 230).

Een waardige tegenhanger van de *Ars Belgica*-boeken voor de burgerlijke gebouwen van Gent bezitten we nog niet. De voornaamste studies vallen vóór 1914 in verband met de groote herstelwerken van het Gravensteen, van het Geeraard Duivelsteen, het Belfort, enz. In Dl. XVI (1920), 1e afl. van de AG (*Annales de la Société d'histoire el d'archéologie de Gand, Handelingen der Maatschappij van Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*) zagen een reeks studies over de Gentsche Steenen door den oud-conservator van het Staatsarchief, R. Schoorman, het licht : « *Le Ryhove-steen au XVIe siècle et le Braem-steen au XVe siècle, Steen Onredene (XVe & XVIe s.)*. De Hr. architect L. Sanglet, licentiaat in de Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, heeft zich bezig gehouden met een critische studie over het « *Geeraard Duivelsteen* » (13) en heeft een synthetische studie over de Gentsche Steenen op het getouw. Aan een der laatste gebouwencomplexen, de nieuwe

(12) Van Br. Leopold verscheen een zeer bruikbare « *Oude en Nieuwe Iconographie ten dienste van den scheppenden Kunstenaar* », Brussel, Procure, 1937.

(13) Op het 6^e CONGRES VOOR ALGEMEENE KUNSTGESCHIEDENIS handelde Drs. L. SANGLET over « *De Herstelling van het Geeraard Duivelsteen te Gent*, HANDELINGEN 6^e CONGRES, bl. 31 (zie voetnota (1)).

Universiteitsbibliotheek van Prof. Henry Vande Velde, vijfde Prof. Ing' Archit. A. Desmet pittige beschouwingen in « *Bouwkunst en Wederopbouw* », 1943 (Sept.-Dec. n^o, bl. 183-189) : « *Bij Vande Velde's Bibliotheek en haar Toren* ».

C. SCHILDERKUNST (I § 247).

In het middenpunt van de belangstelling voor de oude Vlaamsche schilderkunst bleef als van ouds de onvergelykelijke altaartafel van de « Aanbidding van het Lam Gods » van de Gebroeders van Eyck. Een voor den tijd geschikte samenvatting van het vraagstuk kregen we in het werk van V. Fris, *De Altaartafel « de Aanbidding van het Lam Gods »* door Gebroeders van Eyck (Lectura-reeks n° VII), Antwerpen, S.V. Lectura, 1921. Van den onvermoeibaren conservator van de kunstschaten van de Sint-Baafskathedraal, Kan. G. van den Gheyn verschenen achtereenvolgens : « *Les inscriptions sur le polyptique des van Eyck* » (BG, 32^e jg. (1924), n° 1, bl. 65-77), later gevolgd door « *L'Inscription sur le Retable de l'Agneau mystique* » (BG, 40e jg. (1932) bl. 34-36; ten gevolge van het God de Vader-vraagstuk zouden nog verschillende artikels van zijn hand een loodje in de weegschaal leggen. Over de beteekenis van het onderwerp van het Lam Gods schreef hij : « *L'Interprétation du Retable de Saint-Bavon à Gand : l'Agneau mystique des frères van Eyck* » (AG, DI XVI (1920), 1e afl.). Nog onlangs schreef hij in het « Belgisch Tijdschrift voor Oudheidkunde en Kunstgeschiedenis », 1943, een merkwaardige studie over « *Les Anciennes Verrières de la Cathédrale de St-Bavon, à Gand* », een aanvulling bij het standaardwerk van J. Helbig over de Belgische Glasschilderkunst.

Vanzelfsprekend werd de terugkeer van de volledige Altaartafel na den wereldoorlog van 1914-18 gevierd, insgelijks de Vijfhonderdjarige herdenking van het plaatsnemen van de Altaartafel in de kapel der Vydtts in de Sint-Janskerk in 1432 (14). Kort daarop breekt de polemiek

(14) In de AG van 1920 staan de redevoeringen van V. FRIS : « *La Journée van Eyck* » (4 octobre 1920) en van GRAAF P. DURRIEU : « *L'Avenir pour les travaux sur les van Eyck* » ; KAN. G. VAN DEN GHEYNS « *Dieu, le Père figure-t-il sur le retable de l'Agneau Mystique?* » (opgenomen in de 2e Afl. van DI. XVI in 1921) is reeds een antwoord op de these van E.H.L. AERTS : « *Het Lam Gods der gebroeders van Eyck, De Hoofdfiguur* » (VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN VAN DE KONINKL. VL. ACADEMIE, Gent, Sifser, 1920). In het BG (40e jg. (1932) 6-7) gaf Dr. H. NOWE, stadsarchivaris-conservator der Monumenten, een relaas van de herdenking 1432-1932 : « *La Commémoration du 500e Anniversaire de l'achèvement du retable de l'Agneau mystique par les frères van Eyck (6 mai 1432)* ».

los over de beteekenis van de hoofdfiguur van de Aanbidding: God de Vader of God de Zoon, Jezus-Christus. Het is vooral E. H. L. Aerts, die beroering bracht onder de interpretatoren. We hebben er de grondigste theologische studie over het Lam Gods die er bestaat aan te danken, nl. « *Het Koninklijk « Lam Gods » der Gebroeders van Eyck in het licht der Iconographie, der Liturgie en der Concilies* » (*Tijdschrift voor Liturgie*, Afflighem, 1926). (15)

In het vaarwater van het sensationeele boek van den Brugschen kunstkenner Emile Renders: « *Hubert van Eyck, personnage de légende* », Paris-Bruxelles, G. van Oest 1938 (16), ontstond, nadat het pleit omtrent de beteekenis van de goddelijke hoofdfiguur door L. Aerts gewonnen schéen, een nieuwe polemie omheen de kunstenaarsfiguren van het beroemde veelluik. Veelal werd in de hitte van den na-oorlogschen, thans tusschen-oorlogschen, pennestrijd het degelijk artikel van V. Vander Haeghen: « *Autour des van Eyck. Cartulaire Robbrecht Portier et sa famille; ses rapports avec Hubrecht van Eyck; Jan de Stoevere, Lieven van den Clite, Josse Vyt* » (AG, Dl, XV (1914), 1^e afl.) over het hoofd gezien. Sedertdien heeft Dr. J. Duverger (17) wellicht het meeste licht verspreid over sommige belangrijke onderdeelen van het Lam Gods-vraagstuk, terwijl Prof. G. Hulin de Loo de kroon op zijn levenslang onderzoek van het meesterwerk van onze Vlaamische Primitieven zette door zijn glashelder betoog in het IIIe Jaarboek der Koninklijke Musea voor Schoone Kunsten van België (1940-41-42), Brussel, Eigen Vermogen der Koninklijke Musea, 1942: « *Le sujet du rétable des frères van Eyck à Gand: la glorification du Sauveur* ».

-
- (15) Van E.H.L. AERTS signaleeren we nog: *Voor de Moeder Gods in 't Gentsche Altaar* (Peer, Kunst adelt, 1923), *Het Meesterstuk der gebroeders van Eyck* (Peer, Kunst adelt, 1924-25), nieuwe uitgave: *De Aanbidding van het Lam Gods* (Diest, Pro Arte, 1942).
- (16) In 1935 reeds aangekondigd in « *Jean van Eyck, son oeuvre, son style, son évolution et la légende d'un Frère peintre* », Bruges, Ch. Beyaert, 1935.
- (17) Dr. J. DUVERGER schreef over vraagstukken in verband met het « Lam Gods » de volgende bijzonder zakelijke bijdragen: *Huibrecht en Jan van Eyck. Eenige aantekeningen betreffende hun leven en hun werk. OUD-HOLLAND XLIX* (1932), bl. 161-173; *L* (1933), bl. 64-70; « *Is Huibrecht van Eyck een legendarisch personage?* » *KUNST*, IV (1933), bl. 161-164; De lijst en het quatrain van het Lam Gods-retabel van Hubrecht en Jan van Eyck. Met een aanhangsel van Dr. E. BONTINCK, MEDEDEELINGEN VAN DE KONINKLIJKE VLAAMSCHE ACADEMIE VOOR WETENSCHAPPEN, LETTEREN EN SCHOONE KUNSTEN VAN BELGIE, KLASSE DER SCHOONE KUNSTEN, 1944.

De recente ontdekking van muurschilderingen in de krocht van de Sint-Baafskerk bracht de rijk geïllustreerde studie tot stand van Kan. G. van den Gheyn, getiteld: « *Les peintures murales à la crypte de Saint-Bavon* » (BG, 45e jg. (1937), 105-118). Sedert de korte iconografische studie van den Hr. F. Coppejans over Bisschop Triest: « *Un hommage des Religieux Augustins de Termonde au Mécène gantois Monseigneur Triest, évêque de Gand* » (BG, 1914 (1919), 22e jg., bl. 270-273) werd geen zoo uitvoerige en sterk-gedocumenteerde studie meer gewijd aan den grooten Weldoener en Mæceen van de Sint-Baafskathedraal en de schamele armen van Gent als de « *Iconografie van Bisschop Triest met biografische Aanteekeningen* » (en talrijke illustraties) door Dr R. Matthijs, voor het eerst opgenomen in BG, 46^e en 47^e jgg. (1938-1939), bl. 9-166.

Aan opstellen over Gentsche meesters en over sommige van hun minder geachte of vergeten meesterwerken werd met voorliefde in het orgaan van de Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde een plaats ingeruimd. We herinneren slechts aan P. Bergmans' « *Lievin Cruyl et sa Vue panoramique de Gand en 1678* » (BG, 22e jg., 1914 (1919), bl. 36-43, vooral ook aan zijn keurige uitgave van « *Les Heures de Petau* » (miniatures du ms. 234 de la Bibliothèque de la Ville et de l'Université de Gand), (AG, Dl. XI, 1911, 1e afl.); aan V. Vander Haegen's « *Notes sur l'atelier de Gérard Horenbault vers la fin du XVes.* » (BG, 22e jg. (1914 (1919)), bl. 26-36); aan B. de Tracy « *Een spotprent op perkament van 't midden der 15e eeuw betrekking hebbend op den naijver tusschen Gent en Brugge* » (18), BG, 23e, 24e, 25e jgg. (1919), n° 1, bl. 30, vooral: « *Un chef-d'œuvre de la Cathédrale de Saint-Bavon à mieux apprécier* » (het altaarstuk van Justus van Gent (Joost van Wassenhove); toenmaals nog toegeschreven aan Gérard vander Meire), (BG, 32e jg. (1924), n° 1, 44-64). Dr M. Deruelle, die in het BG (39e jg. (1931) een voordracht liet verschijnen over een « *Schilderij afkomstig uit de Mariakapel der voormalige abdijkerk van Sint-Pieters* », vereenigde diverse opstellen over Gentsche kunstonder-

(18) In dezelfde aflevering, bl. 10, betwist door V. FRIS in « *La question de l'authenticité du dessin historico-satirique* ».

werpen in een bundel studies : « *Vlaamsche kunst* » (19), Gent, Rombaut-Fecheyr, 1942, uitgave van het Willemsfonds, n° 178.

Een afzonderlijke vermelding verdient de methodische bijdrage van Prof. Dom. Roggen over « *Les Arcs de triomphe de la Joyeuse Entrée de 1635 et leur décoration picturale* » (BG, 33° jg. (1925), n° 1, bl. 45-69. Het is verder hoofdzakelijk aan de geschiedenis van de beeldhouwkunst dat Prof. Roggen (20) zijn aandacht heeft geschonken. Zijn studies, die, behalve over het Claus Sluter-vraagstuk, ook de Gentsche beeldhouwers van grafsteen in de XIVe, XVe en XVIe eeuwen betreffen, werden meestal afgedrukt in de « *Gentsche Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis* », het Jaarboek van het Hooger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde van de Universiteit. De studie der Gentsche miniatuur is wellicht het meest bevorderd geworden door Prof. Dr. Fr. Lyna in « *De Vlaamsche Miniatuur van 1200 tot 1530* » (Brussel, N. V. Standaard-Boekhandel, 1933). Op het spoor van haar vader heeft Dr. Simone Bergmans zich insgelijks met de Gentsch-Brugsche miniaturschool ingelaten en enkele picturale raadsels opgelost, o.a. in « *Identification d'une oeuvre de Levina Teerling, peintre miniaturiste et portraitiste* » (c. 1525-c. 1590) in BG, 1934. Een zeer geslaagde studie

(19) In « **VLAAMSCH KUNST** » werden de volgende studies gebundeld: *De Gebroeders van Eyck en het Lam Gods* (zie ook **HANDELINGEN VAN HET 1^e CONGRES VOOR ALG. KUNSTGESCH. TE GENT, 1932**, voetnota (1)); *UIT ST-PIETERSABDIJ TE GENT* (Dr. M. DERUELLE lijt ook een afzonderlijk werk het licht zien over « *De St-Pietersabdij te Gent, een archeologische studie*, Gent, A. Vyncke, 1933); *Bijdragen tot de studie der Barok*, o.a. *Ontstaan der Barok in Vlaanderen (te Gent) en Gentsche gevels der Barokperiode*.

(20) Zijn beteekenis als kunsthistoricus, alsook die van zijn collega's van het Hooger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde van Gent werd bondig geschetst door Prof. P. DE KEYSER in *XXV jaar Kunstgeschiedenis aan de Vlaamsche Universiteit, HET BOEK IN VLAANDEREN, 1942*, uitgegeven door de Vereeniging ter Bevordering van het Vlaamsche Boekwezen en de Vereeniging van Letterkunde. Evenals voor Dr. J. Duverger vallen hier de talrijke levensbeschrijvingen van Gentsche kunstenaars door Prof. ROGGEN te vermelden bestemd voor het « **ALLGEMEINES KUNSTLERLEXIKON: THIEME-BECKER** ». Dr. Duverger werkt eveneens mee aan de « *Biographie Nationale* ». Van Prof. ROGGEN stammen o.a. in *Thieme-Becker* de artikelen over J. en Nic. de Liemaecker, Jan Adriaan en Cornelis Vander Linden, Joos en Pieter Vander Mandere, Pieter en Gillis Le Plat. Van Prof. DUVERGER J. en L. De Winne (XVIe eeuw), L. Stuvaert, Spruyt, enz. Van Prof. DE KEYSER de Taeye en een aantal moderne Gentsche kunstenaars. In de « **MELANGES HULIN de LOO** », 1931, bracht Prof. ROGGEN hulde aan zijn leermeester, oud-professor van het Instituut, met « **Drie (Gentsche) Schilderijen van Marten van Heemskerk** ».

over een schilderij van Frans Pourbus in de Sint-Baafskathedraal stond ze af aan de « *Revue belge d'archéologie et d'histoire de l'Art* », T. IX (1939), n° 3 : « *Le Triptyque de Vigilius d'Aytta de François Pourbus : « van die beroerlycke Tyden »* ».

Voor de geschiedenis van de oude Gentsche schilderkunst en de miniatuur is de naam van Prof. G. Hulin de Loo (21) van de allergrootste betekenis. Na het merkwaardig werk van Prof. Dr J. Lavalleye over « *Juste de Gand* » (Joos van Wassenhove), (Bruxelles-Rome, 1936) wist hij het aandeel van Joos in de beroemde portretten van Urbino nauwkeurig te bepalen in « *Pedro Berruguete et les Portraits d'Urbino* ». (Bruxelles, Librairie Encyclopédique, 1942). Ook « *La Vignette chez les enlumineurs gantois entre 1470 et 1500* » (*Bulletin de la Classe des Beaux-Arts*) (*Académie Royale de Belgique*) T. XXI, 1939, bl. 158-180, beteekent een vooruitgang van onze kennis van de evolutie van de bloemenlijst-versiering van de Gentsche miniatuurschool.

D. BEELDHOEWKUNST (I § 262).

Behalve de studies over de Gentsche « saercksnidens » van Prof. Roggen en de monographieën over Gentsche beeldhouwers : Pieter Antoon Verschaffelt (1710-1793) (verschenen in 1939) en Hieronymus Duquesnoy (vader en zoon, XVIe & XVIIe eeuw), 1944 door Oscar Roelandts, op wiens werk we verder terugkomen, valt er op het gebied der beeldhouwkunst niet veel meer te vermelden dan de proeve van Isabelle Vercauteren over « *Quelques sculptures au XVIIe siècle à l'église Saint-Nicolas de Gand* » (BG, 36e jg. (1938), n° 1).

E. INSCRIFTEN (I § 268), F. PENNINGKUNDE (I § 269), G. ZEGELKUNDE EN HERALDIEK (I § 272), H. BOEKDRUKKUNST EN BINDKUNST (I § 274).

Door de schaarschte aan bijdragen op de hierboven vermelde gebieden zien we ons verplicht ze samen te overschouwen. Bijdragen tot de Gentsche Inschriftenkunde (épigraphie) zijn slechts aan te stippen in verband met het Kwatrijn-vraagstuk van de Altaartafel der gebroeders van Eyck. De belangrijkste bijdrage, die tevens een status questionis zal behelzen, is die van Prof. Dr Duverger en Dr E. Bontinck over « *De Lijst en het Quatrain van het Lam Gods retabel van Hubrecht en*

(21) We verwijzen naar de schier volledige bibliographie van Hulin de Loo in de feestuitgave hem aangeboden ter gelegenheid van zijn 80e verjaardag: « *Pedro Berruguete* », bl. 57-68.

Jan van Eyck » (1944). Over de Gentsche Penningkunde en penningkundigen handelde herhaaldelijk R. Ladrière (22), o.a. in « *Beknopte muntengeschiedenis der stad Gent* », Gent, De Faep, z. d. (1933) en vooral in « *Galerij van Gentsche numismatiekers en penningkundige folkloristische wetenswaardigheden* », Gent, Snoeck-Ducaju, 1940. Op het gebied der Zegelkunde (sigillographie) mag het prachtwerk van burggraaf de Ghellinck Vaernewyck : « *Sceaux et Armoires des Villes, Communes, Echevinages, Châtellenies, Métiers et Seigneuries de la Flandre ancienne et moderne* » (Paris, Desclée, de Brouwere et Cie, 1935) zeker niet onvermeld worden gelaten. Na de monumentale « *Bibliographie gantoise* » is er een stilstand op te merken op het gebied van de boekdrukkunst. De Gentsche bindkunst werd door P. Bergmans en V. Vander Haeghen (I. A. G.) het drukst bestudeerd. Door den boekband-specialist bij uitnemendheid Prosper Venheyden werd de Gentsche bindkunst met eere vermeld in « *Het Boekwezen* » in « *Vlaanderen door de Eeuwen heen* », 2^e uitgave, Amsterdam, Antwerpen, Brussel, Leuven, 1930. Het werk van den Gentschen schrijver en boekbinder Geeraard van Woelbosch (XVe eeuw) werd door Prof. P. De Keyser gekarakteriseerd in « *Het Renteboek van den « Heleghen Gheest » van Sint-Jakobskerk te Gent* » (1436), (*Het Boek*, XVII (1928)).

Niettegenstaande het bestaan van een « Oudheidkundig Kabinet » bij de Universiteit met interessante verzamelingen en de inrichting van een praehistorische afdeling in het Oudheidkundig Museum van de Bijloke, werd de praehistorische wetenschap ter plaatse nogal verwaarloosd. Met Prof. Dr H. Van de Weerd is daar verandering in gekomen, ook al gaat zijn belangstelling in de eerste plaats naar de Gallo-Romeinse oudheden. Samen met Dr R. De Maeyer, ontwierp hij voor de « *Geschiedenis van Vlaanderen* » (N. V. Standaard-Boekhandel) een uitstekende, zeer overzichtelijke *Oudste geschiedenis van Vlaanderen* en ook van Gent aan de hand van de tot heden ontdekte archeologische bronnen. Voor Oost-Vlaanderen en Gent wordt dikwijls beroep gedaan

(22) De oud-onderwijzer R. LADRIERE heeft zich op het gebied der Numismatiek, mede als vulgarisator, buitengewoon verdienstelijk gemaakt. Een paar in 't Fransch gestelde werken over munten luiden : « *Les monnaies historiques de la Belgique indépendante* », Gand, Vanden Bossche, 1919; « *Mes heures de loisir. Curiosités numismatiques* », Gand, La Gerbe (Snoeck-Ducaju), 1938.

op de opgravingen van Hr. J. Maentens de Noordhout (23), die gedurende tal van jaren eere-conservator was van het Oudheidkundig Kabinet der Gentsche Universiteit, alsook van de prae-historische afdeling van het Oudheidkundig Museum. Over het graf van Port-Arthur (haven van Gent) uit het Bronstijdperk verscheen een studie in het « *Bulletin de la Société belge d'Anthropologie* », in 1924 : « *Découverte d'une sépulture de l'âge du Bronze à Gand* », alsook in 1928 : « *Sépultures par incinération de l'époque Franque à Gand* ». Uit 1938 kregen we ook de uitslagen te lezen van zijn opgravingen binnen de Abdij van Sint-Baafs te Gent : « *Fouilles exécutées à l'Abbaye de Saint-Bavon à Gand* » (BG, 46e jg. (1938). Hij liet eveneens een « *Catalogue du Musée des Antiquités de l'Université de Gand* », Gand-Mont-Saint-Amand, De Scheemacker, 1938, na.

Naast de bedrijvigheid van de Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde en die van de min-of-meer officieele stedelijke commissies, waarin sommigen van haar meest vooraanstaande werkende leden zetelden, is het vooral de werkzaamheid van de Universiteit, en in 't bijzonder van het Hooger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, die in de kunsthistoriografische productie van Vlaanderen en van Gent, vooral na 1930 merkbaar wordt. Ondergeteekende had reeds in voetnota (20) de gelegenheid te verwijzen naar een gelegenheidsoverzicht : *XXV jaar Kunstgeschiedenis aan de Vlaamsche Universiteit*, verschenen in « *Het Boek in Vlaanderen 1942* ». In het orgaan van het Hooger Instituut : de « *Gentsche Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis* » (24) is het aandeel, gewijd aan de Gentsche kunstgeschiedenis, niet gering. We lichten er de volgende studies uit : R. Matthys, *Een Reeks Portretten van Bisschop Triest naar Van Dyck* (Dl. III [1936]); J. Vander Veken, *Experimenten met betrekking tot de Van Eyck-techniek* (Dl. V [1938]); D. Roggen, *Gentsche Beeldhouwkunst der XIVe en XVe eeuw* (Dl. V [1938]); Marg. Casteels, *Het XVIIe-eeuwsch or-*

(23) Voor het 2e JAARBOEK (1944) VAN DE SOEVEREINE KONINKLIJKE HOOFDKAMER VAN RHETORICA « DE FONTEYNE », waarvan hij geruimen tijd « heuverdeken » was, schreef ondergeteekende een « *In Memoriam Jonkheer Jozef Maentens de Noordhout* » met levensbeschrijving en bibliografie.

(24) De « *GENTSCHÉ BIJDAGEN TOT DE KUNSTGESCHIEDENIS* », waarvan Prof. Dr. D. Roggen het secretariaat waarneemt, worden uitgegeven door de Sikkel, Antwerpen, sedert 1934. Aanvang 1944 waren reeds IX deelen voorhanden.

gel van de Sint-Baafskerk te Gent (Dl. VIII [1942]); P. De Keyser, *Twee studies over XVIIIe-eeuwsche kunst* (25) te Gent: 1° de vijf gehistorieerde tapijten van Urbanus Leyniers in hun milieu (het Landhuis van de Kastelnij van den Oudburg) terugg geplaatst, 2° een bebeeldhouwd Struisvogelei uit een Gentsche verzameling (proeve van volkskunst-ontleding) (Dl. IX [1943]). De lijst van de reeds elders in druk verschenen en nog te verschijnen doctors- en licentiaatsverhandelingen van studenten van het Instituut zal eerlang door de zorgen van Elizabeth Dhanens, licentiate van Gent, worden opgenomen in het tijdschrift van de Vereeniging voor Wetenschap: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1944.

Zoowel de Gentsche Sint-Lucasschool als de Koninklijke Academie van Schoone Kunsten heeft zich in de laatste jaren onderscheiden op het gebied der locale oudheidkunde en der kunstgeschiedenis, al streven beide instellingen eerder naar een practische toepassing van de traditioneele Vlaamsche kunstprincipes dan naar zuiver wetenschappelijke studie. Over die toepassingen krijgen we een kijk door de Verslagen in het Jaarboek van het Sint-Jozef en Sint-Lucas Gilde, alsmede door de steeds verzorgde gelegenheidsuitgaven. (26) In 1922 gaf de Sint-Lucasschool een verzamelingwerk uit: « *De Kunst en hare toepassingen* », dl. I in 1922, dl. II in 1923. Den sindsdien afgelegden weg kunnen we overschouwen in het Jubellboek: *Sint-Lucasschool (1863-1938)*, *Sint-Jozef- en Sint-Lucas Gilde (1888-1938)*, Gent, Sint-Lucas, 1938.

De tol door de Gentsche historische omgeving gespeeld komt uitstekend tot haar recht zoowel in Br. Alfred's « *Natuurschetsen aan de Sint-Lucasschool te Gent*, Gent, L. Van Melle, 1939, als in « *De Kunstopleiding aan het Hooger Instituut Sint-Lucas te Gent*, Gent, L. Van Melle, 1943. De ontwikkelingscurve van de jaren 1906 tot 1939 kunnen

-
- (25) Ondergeteekende is de schrijver van « *Vlaamsche Salon-kunst uit de XVIIIe eeuw: de schilder Jan Garemijn (1712-1799) te Gent (DE KUNST DER NEDERLANDEN, 1930, n° 1)*. Hij schetste eveneens de geschiedenis van de XVIIIe-eeuwsche Schilderkunst in het verzamelwerk: « *GESCHIEDENIS DER VLAAMSCHER KUNST* » (Antwerpen, De Sikkel).
- (26) Deze vrij volledige opsomming hebben we te danken aan de bereidwilligheid van Br. Firmin (de Smidt), doctor in de Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde van het Hooger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, en aan den Hr. Oscar Roelandts, bestuurslid van de Beheercommissie van de Koninklijke Academie van Schoone Kunsten. Aan beide heeren bieden wij voor hun vriendelijkheid onzen besten dank aan.

we het best nagaan in de Verslagen en Voordrachten (27) opgenomen in het Jaarboek van het Sint-Jozef en Sint-Lucas Gilde. Afgezien van de gelegenheidsuitgaven, bestaande uit door leerlingen van de Koninklijke Academie geïllustreerde werken van letterkundigen en collectieve kunstalbums, zijn de uitgaven van de Koninklijke Academie voor Schoone Kunsten bijna uitsluitend het werk van een zeer verdienstelijk plaatselijk historicus en kunstcriticus, bestuurlid van de Academie en secretaris van de Commissie der Monumenten en Stadszichten: Oscar Roelands. Sommige dier werken werden gedrukt met alle mogelijke typographische zorgen in de voormalige School van het Boek, thans afdeling Boekdrukkunst van de Stedelijke Beroepsschool voor Jongens.

Ook aan Armand Heins en aan Frederic de Smet danken we een paar flink samengestelde kunstenaarsmonographiën: Armand Heins, Kunstschilder Gustaaf Den Duijts (1850-1897), Frederic de Smet, Gustaaf Vanaise. Voor de Sint-Lucasschool schreef Fr. de Smet een mooi werk over den Gentschen bouwmeester Valentijn Vaerwyck, den her-

- (27) We geven ze hieronder in chronologische orde: de TRACY, H.B. Verslag van de algemeene vergadering van het St-Jozef en St-Lucas Gilde, 1919 (JAARBOEK 1906-1920, bl. 16-25, Gent, 1920); DE SCHRIJVER. De sociale rol van den kunstenaar (JAARBOEK 1924-1927, bl. 11-18; HACHE, EDM. Overzicht der werkzaamheden van het St-Jozef en St-Lucas Gilde, jaar 1926 (JAARBOEK, id, bl. 19-28); de TRACY, H.B. In de Sint-Baafscathedraal te Gent — een te weinig gekend meesterwerk (JAARBOEK, id., bl. 29-33); VAN KERCKHOVE, C. Het kunstvakonderwijs, een moderne sociale noodwendigheid (JAARBOEK 1928-1932, bl. 7-20); de SMET, FR. L'Académie Saint-Luc et l'évolution artistique (JAARBOEK, id., bl. 25-27; BR. ALFRED. Les écoles Saint-Luc à l'exposition de Liège (1930) (JAARBOEK, id., bl. 45-53; VAN GOETHEM. De maatschappelijke beteekenis der kunstvorming (JAARBOEK, id., bl. 94-98); HACHE, EDM. Sint-Jozef en Sint-Lucas Gilde, overzicht der werkzaamheden (JAARBOEK, id., bl. 102-125); DE BRUYNE, EDG. Godsdienstige kunst (JAARBOEK 1933-1934, bl. 5-16); VAN OERLE, H. Bij de jongste tentoonstelling in de St-Lucasschool te Gent (JAARBOEK, id., bl. 19-26); NOBELS, A. Heiligen en kunstenaars (JAARBOEK, 1934-1935, bl. 27-36); DE DECKER, ANT. Methodologie der Sint-Lucasleer in de decoratieve kunsten (JAARBOEK, id., bl. 37-44); PAUWELS, P. Verslagen van de algemeene vergaderingen van het St-Jozef en St-Lucas Gilde, 1933-34 (JAARBOEK, id., bl. 83-88); BR. FRANCISCUS. Broeder Marès en zijn Sint-Lucasscholen (JAARBOEK 1936-1937, bl. 17-26); BR. LEOPOLD. Vier directeurs in 75 jaar (JAARBOEK, id., bl. 27-55); CLYSTERS, L. Goedheid, Waarheid en Schoonheid (JAARBOEK, id., bl. 57-67); KROPHOLLER, A. Traditioneel modernisme in de bouwkunst (JAARBOEK id., bl. 69-77); PAUWELS, P. Verslagen van de Alg. Vergaderingen van het St-Jozef en St-Lucas Gilde, 1935-1936 (JAARBOEK, id., bl. 125-127); BR. URBAIN. Onderwijs in de bouwkunst aan de Sint-Lucasschool (JAARBOEK, 1933-1934, bl. 29-34, eveneens in JAARBOEK DER SIER- EN NIJVERHEIDSKUNSTEN, Gent, 1939, bl. 125-133).

steller van het Belfort in 1913 en den ontwerper van de restauratie van het Kinderen Alijns hospitaal: « *Valentin Vaerwyck, Son oeuvre* », Bruxelles, 1932. Het leeuwenandeel komt echter aan den onvenmbaren werker Oscar Roelandts toe, den schrijver, onder den deknaam van Avanti, van de degelijkste geschiedenis van de Gentsche arbeidersbeweging. (28) Verschillende van zijn kunstenaarsmonographiën werden door de Koninklijke Academie van België, bekroond, zooals zijn verhandelingen over de beeldhouwers Hieronymus Duquesnoy (vader en zoon) en Pieter Antoon Verschaffelt (1710-1793). (29) Eigenlijke gelegenheidsuitgaven van de Koninklijke Academie voor Schoone Kunsten, uitgaande van de leeraars en leerlingen, betreffen op 'n paar uitzonderingen na, (30) hedendaagsche kunststreamingen. (31)

Over XIX° Gentsche portrettisten handelde Prof. P. De Keyser in « *Beschouwingen over het Gentsche Portret* » (*De Vlaamsche Gids*, 25° jg. (1938), n° 8. In verschillende tijdschriften besprak hij leven en

-
- (28) AVANTI. Een terugblik. Bijdrage tot de geschiedenis der Gentsche arbeidersbeweging, 2° herziene en aangevulde uitgave met bijvoeging der toestanden tot 1931, Drie deelen, Gent, S.M. Volksdrukkerij, 1935.
- (29) Hier volgt de chronologische opeenvolging der werken van OSCAR ROELANDTS over Gentsche kunstenaars: Albert Baertsoen, Gent, Stedelijke Beroepsschool, 1928; Lieven De Winne (1821-1880), Gent, Stedel. Beroepssch., 1930; Rodolphe Wytzman (1821-1880), Gent, Stedel. Beroepssch., 1931; Jan-Frans Cantré xylograaf (1886-1931), Gent, N.V. Ad. Hoste, 1932; Gust. Crommelinck. Eenige schetsen uit Gent, Gent, N.V. Ad. Hoste, 1932; Paul De Vigne 1843-1901), Gent, N.V. Ad. Hoste, 1932; Gustaaf De Keukelaere, Van de Zee, Gent, Stedel. Beroepsschool, 1937; Pieter Antoon Verschaffelt (1710-1793), Brussel, Paleis der Academieën, 1939; Hieronymus Duquesnoy (vader en zoon), Brussel, Paleis der Academieën, 1944. Vertalingen van essays over Gustaaf Den Duyts (door A. HEINS) en over Gustaaf Vanaise (door FREDERIC DE SMET) zijn eveneens van hem, zonder te gewagen van werken in het Fransch, waarin over Gent als artistiek centrum gesproken wordt, zooals « *Les peintres décorateurs belges décédés depuis 1830* » (MEMOIRE COURONNE PAR L'ACADEMIE ROYALE DE BELGIQUE), Brussel 1937, et « *L'influence de la peinture française sur l'Ecole belge au XIX° siècle* ».
- (30) De werken van Frederic de Smet, Dr. R. HARTEEL en van Archit. EYSSELINCK in de lijst der uitgaven van (31).
- (31) UITGAVEN DER KONINKLIJKE ACADEMIE VAN SCHOONE KUNSTEN:
- 1923 *In de Vennen*, novelle van GUSTAAF DHONDT, met houtsneden van MARIE DE KEYSER;
- 1925 *Haran en Hellinde* door MICHEL THIERY, met teekeningen van RAPHAEL DE BUCK;
- 1926 *L'Académie Royale des Beaux-Arts de Gand* par FREDERIC DE SMET, tevens overdruk van « *GAND ARTISTIQUE* »;
- In Memoriam Edgard Steurbaut* door GEO HENDERICK;
- 1933 *Veertig Storsontwerpen* door leerlingen der afdeling Sierkunst (Majuf-

werk van hedendaagsche kunstenaars, die verband houden met Gent, zooals Emiel Claus, Henry Van de Velde, Jan de Clerck, Emiel Poetou, Evarist de Buck, Raph Robert, Trealliw (Willaert), enz. Oud-leerlingen van de Koninklijke Academie en van de Sint-Lucasschool, die naam maakten als beeldende kunstenaars, worden besproken in twee verzamelingen van bekende Gentsche kunstcritici: Isidoor van Beugem (Verdoodt) en Jef Crick. De eerste ruimde in « *Uit Vlaanderens Kunst-halle* » Tielt, J. Lannoo, 1928, een plaats in aan Geo Verbanck, Karel

frouwen GAGARINE, HANARTE, SIMOENS, SPANOGHE en WILLEMS);
1938 *Het ontstaan der Kunst* door Dr. R. HARTEEL;
1942 *Schetsen uit Gent* door leerlingen der afdeling Bouwkunde (MM. J. DE BONDY, NAESSENS, RAES, ROBIETTE, VAN DROOGENBROECK);
Zes fabels van Lafontaine, litho-teekeningen van FR. CORY DE BUDT;
Illustratie voor de *Schoone Uren van Juffrouw Symforosa*.
Begintje van FELIX TIMMERMANS door JOSEPH MAES;
Het levend model, litho-schetsen door GUY KEMMEREN;
Kinderen, een schetsboek door FRANCINE SOMERS;
Vlakke Driehoeksmeeekunde door CL. EYSSELINCK;
Vier Mannekenbladen in kleurendruk door JOS. MAES, VAN DE WEGHE, MARIELLE EN DEVOS, FIRMIN;
1943 *Weerstandsvermogen der bouwstoffen* door CL. EYSSELINCK.
In « GAND ARTISTIQUE », « KUNST » en « L'ART ET LA VIE », in dit laatste een flinke studie van HUB. DEVOGHELAERE over « Nicolas de Liemæckere », verschenen talrijke studieën over levenden en overledenen Gentsche kunstenaars, grootendeels van de hand van den uitnemenden kunstcriticus J. CHABOT. Flink gestyleerde opstellen van ACH. CAVENS vindt men ook aldaar terug. We sommen enkele namen op: Cecile Caerman, Alphonse Cogen, Jean Delvin, Gustave Crommelinck, A. Baertsoen, G. Buysse, Jules de Bruycker, George Minne, Albert Saverys, Antoine Van Hoecke, J.M. Verdegem, Gustave Vanaise, Theo van Rysselberghe, James Ensor, François Pycke, Charles Doudelet, Emiel Claus, Anna de Weerdt, Louise Coupé, Lucie Jacquart, Alice van Beveren, Lievin de Winne, Jacques Bergmans, Olivier Piette, Yvon-Serruys, Jules Boulez, Achille Vereecken, Frans Courtens, Albin van den Abeele, Charles de Groux, Achille van Sassenbroeck, Hubert Malfait, Jules de Sutter, Piet Lippens, Constantin Meunier, O. Siniaver, Constant Permeke, Gustave van de Woestijne, Prater (J. de Prater), Edgard Gevaert, Frits wanden Berghe, Gustave de Smet, Herman Broeckaert, Leon Sarteel, Hippolyte Daeye, Frans Masereel, V. Stuyvaert, Marie Stuyvaert, J. Mulder, Oscar Sinia, Frédéric de Smet, Charles van Belle, Jenny Montigny, Charles René Callewaert, Madeleine van Thorenburg, Jozef Wytsman, Edmond Verstraeten, Pieter Gorus, Domien Ingels, Albert Toefaert, José Goedertier, Medard Verburgh, Raph Robert, Victor Horta, Rodolphe de Saegher, Jo W. de Vuyst, Modeste Huys, Edgard Gevaert, Leon de Mulder, Jean François Cantré, Gaston Pauwels, Maurice Dupuis, Olivier Piette, Albert Beaussart, enz. « Twee Gentsche Schilders: J. Neerman en E. Dutry » (Brugge N.R.B. Vlaanderen, 1941, werden ontleed door JAN SCHEPENS. Dr. M. MARIEN bracht een studie over den houtsnijder VICTOR STUYVAERT (Gent, Snoeck-Ducaju 1942). ANDRE DUFLOU over een jong veelbelovend schilder OSCAR BONNEVALLE (Faunreeks, Gent, Snoeck-Ducaju, 1941).

van Belle, Leonard de Buck, Albert Claeys, Oscar Sinia, Emiel Constant Gellynck, Maria Ingels-Pauwaert, Peter R. Lippens, Gustaaf Van den Meersche, Julius de Coster, Alfons Blomme, René Callewaert, Herman Maes, Edgar Gevaert, Evarist de Buck. Een afzonderlijke album-uitgave werd besteed aan den schilder Albert Saverijs en aan den beeldhouwer, hoofdzakelijk van paarden, Domien Ingels. De tweede gaf een buitengewoon rijke documentatie in « *Leven en Werken onzer Beeldende Kunstenaars* », I (1935), II (1935). De volgende, grootendeels Gentsche, kunstenaars komen erin voor : Paul Aelman, Karel Aubroeck, Jan Anteonis, Ach. Bentos (de Maertelaere), Blomme (Alfons), Boerewaard (Isidoor), Bunnens (Leo), Herman Broeckaert, René Callewaert, Cecile Cautenman, Emiel Claus, Albert Claeys, Emiel Clerico, Beatrice Colpaert, Karel Cornel, De Backer (Roger), Aloïs de Beule, De Bisscop (Emiel), Jules de Bruycker, Evarist de Buck, Victor Fr. de Budt, De Cock (Marc), Jozef de Coene, De Cooman (Jan), De Coster (Jules), Alfons de Cuyper, Delafontaine (Gustaaf), De Lendt-decker (Emiel), De Loore (Michel), Edmond de Maertelaere, De Pauw (Jef), Adhemar de Poorter, Valerius de Saedeleer, De Visch (Leonard), Albert De Vos, Jo N. de Vuyst, Juliaan de Vriendt, Samuel de Vriendt, Karel Doudelet, Robert Geenens, Gellynck (Hilaire), Urbaan Gerlo, Piet Gillis, José Goedertier, Pieter Gorus, Hebberecht (Arthur), Robert Heylbroeck, Gerard Hemmans, Jozef Horenbant, Modest Huys, Willy Jocqué, Clémence Jonnaert, Maurits Langaskens, Jenny Montigny, Jan Mulder, Jules Lagae, Betsy Muus, Maurice Pauwaert, Rosa Pauwaert-Vaerwyck, Gaston Pauwels, Leo Piron, Raph Robert (Willaert), Geo Rombaut, Leo Sarteel, Octaaf Soudan, Leo Steel, Maurits Sys, Albert Saverys, Albert Servaes, Victor Stuyvaert, Marcel Tavernier, Arthur Trealli (Willaert), Frans Tinel, Karel van Belle, Valentin Vaerwyck, Emiel Van Damme, Binus Van den Abeele, Raym. Vande Waele, Gustaaf Vander Meersche, Vanhecke (Modest), Karel Van Lerberghe, Leo Vander Smissen, Frans Vander Smissen, Jan van Malderen, Frans van Ranst, Jeanne van Waesberghe, Juliaan van de Vee-gaete, Herman Verbaere, Geo Verbanck, Achiel Vereecken, Gustaaf Verstraeten, Raymond Verstraeten, Anrdé Verstraeten, Jules Verstraeten, Achiel van Sassebrouck, Edward Verschaffelt, André Vlaanderen, Jules Verwest, Antoon Van Parijs, Ferdinand Willaert, Pieter Vande Putte. (31) Te vermelden valt hier het fijzinnig essay van Achilles

Mussche over « *Gent en zijn etsen-tekenaar De Bruycker* » (Oude God, Antwerpen, Die Poorte, 1936).

Bijdragen op het gebied der Volkskunst vonden sedert 1926 een gereede opname in het orgaan van den Bond der Oostvlaamsche folkloristen : Oostvlaamsche Zanten. Meestal waren ze voorzien van photos en teekeningen. Onder de medewerkers stippen we aan, naar gelang het voorkomen van hun eerste bijdrage op volkskunstgebied : P. De Keyser, Cl. Tréfois, F. Van Es, Emiel Andelhof, R. Ladière, G. Muyaert, A. Vanaise, Maurits de Meyer, L. Verlodt, J. Boes, Joz. Vermeulen, Lod. Lievevrouw-Coöpmans, J. Gessler, Eliz. Dhanens, V. Speckaert, J. Schepens, H. Nowé.

Van P. De Keyser (32) zijn er tal van artikels die voorwerpen betreffen uit het « Museum van folklore », definitief ingericht in de Kerk van de geschoeide Karmelieten van de Lange Steenstraat in 1932 : De « *Doolhof* » van het *Folklore Museum* : 's *Weerelts Doolhof van Francies De Smet (1703)* (Oostvl. Zanten, 2° jg. (1927), n° 4), « *Een herinnering uit de jeugd van den Gentschen Geschiedschrijver der Begijnhoven P. Bernardus de Jonghe (1676-1749)* (Oostvl. Zanten, 4° jg. (1929) n° 5-6) en de reeks : « *Uit den Inventaris van het Folklore-Museum te Gent* » : De *Vlegel* (1941, n° 4-5), De *Herdersstaf* (1942, n° 2), De *Kweern* (1942, n° 3), De *Hangel* (1942, n° 4), *Wolfijzers en schietgeweren* (1943, n° 3).

De schrijver van « *De Bouw der Boerenhoven in de Zuidelijke Nederlanden* » (Maerlantbibliotheek III, Antwerpen; De Sikkell, 1941).

-
- (32) In de Reeks Vlaamsche Schrijvers werd door GEO VERBRUGGE een bibliographie van ondergeteekende geschetst en een bloemlezing samengesteld, waarin verschillende opstellen in verband met Gent werden opgenomen : *Gent, De Gentenaren, De folklore der Gentsche staminees, Emiel Claus, Vlaamsche Schrijvers* : Paul De Keyser, Gent, De Garve, 1939. Van De Keyser is ook verschenen : « *Gent in de literatuur en in de folklore* », Gent, Volksdrukkerij, 1935, en « *De Folklore der Maanden* », Gent, De Garve, 1936. Verder in OOSTVL. ZANTEN : De *Folklore van de Uithangborden* (1934, n° 3-4), De *Steenen Brooden in de St-Niklaaskerk te Gent* (1939, n° 3-4), *Een vergeten Oostvlaamsche folklorist Jules Huytens (1823-1884)* (1942, n° 2), *Bij de honderdste verjaring van de Gentsche Feesten (1843-1943)* (1943, n° 2), *Een miskende Gentsche figuur J.J. Kieckepoost (1773-1837)* (1944, n° 1). Een psychologie van den Gentenaar werd door hem beproefd in « *De Gentenaren* » (NEDERLANDSCHE VOLKSKARAKTERS, onder redactie van ANNE DE VRIES en P.J. MEERTENS ([J.H. Kok, N.V. te Kampen, 1938])).

Clemens V. Tréfois, (33) begon zijn werkzaamheid als hoeve-bouwspecialist en cartograaf der folkloristische verschijnselen met bijdragen in Oostvlaamsche Zantén : « *De tultjes op den nok als noodzakelijke dakversiering* » (Ovl. Z. 1928, n° 4), « *Over het Meien. Een voorbeeld van « Prael-Mey »* » (1847) (Ovl. Z. 1929, n° 4), afgewisseld met folkloristisch-oudheidkundige studies, zooals « *De Draak van het Belfort te Gent* » (Ovl. Z. 1934, n° 3-4). Eliz. Dhanens volgt hierin zijn spoor. Zeer verdienstelijk was haar proeve van volkskunst-inventaris in « *XVIIIe-eeuwsche Schouwbekleding in een Meetjeslandsch Boerenhuis* » (Ovl. Z. 1941, n° 3). De geestige beschrijver van de « *Gentsche typen* » (34), Emiel Andelhof, leverde insgelijks menige bijdrage tot de betere kennis van het Gentsche leven in de tweede helft van de 19^e eeuw. Een uitnemend geslaagd psychologisch portret van den Gentschen liedjeszanger Karel Waeri (1842-1898) werd door Jan Schepens geteekend in Ovl. Z. 1942, n° 3. Een voorproefje van den folklorist Andelhof was : « *De papieren standaard van « de Vereenigde Kappers »* » (makers van lucifersdoosjes), (Ovl. Z. 1928, n° 6). Over ommegangen, processien, bedevaarten en bedevaartvaantjes verschenen tal van artikels door G. Celis, zie voetnota (11), door F. van Es (*Nota over den Ommegang en het Heilig Kruis en den « koddigen Fitel » te Eine*, Ovl. Z. 1928, n° 5, en « *Sint-Bertulfus, beschermheilige van Gent en klopgeest* », Ovl. Z. 1943, n° 2), door M. de Meyer en L. Verlodt (*Oostvlaamsche Bedevaartvaantjes* (Ovl. Z. 1934, n° 1, 3-4), vooral van Joz. Vermeulen (35) *Kerkpatronen en Bedevaartplaatsen in Vlaanderen*,

(33) Behalve artikels in de « *ENCYCLOPEDIE WINKLER PRINS* » en in Duitse, wetenschappelijke tijdschriften, kwamen van CL. TRÉFOIS afzonderlijk gedrukte studies in het licht uit het tijdschrift OOSTVL. ZANTEN : « *Het Stroodekkersbedrijf* » (1930) en « *De Plattegrondsvormen van zg. « Frankische Boerderijtypen en hun geografische verspreiding in ons land* (1933). In de reeks : *UIT DEN INVENTARIS VAN HET FOLKLORE-MUSEUM TE GENT* is « *Het Stroodekkersgerief* » (1942, n° 5) van hem afkomstig.

(34) EMIEL ANDELHOF, *Galerij van Gentsche Typen*, uitgave van den Bond der Oostvlaamsche Folkloristen, Gent, Snoeck-Ducaju, 1943. Met inleiding, behelzende een bio-bibliographie van den schrijver, door Prof. P. De Keyser. Afzonderlijk verscheen, eveneens, als Bondsuitgave, « *Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten* (teerlingbakspelers).

(35) We laten hier nog de lijst van enkele publicaties van JOZ. VERMEULEN in betrekking met Gent volgen. Zijn « *Artevelde* »-monographie in OVL. Z. (1938), ook afzonderlijk verschenen, werd reeds aangehaald door Prof. VAN WERVEKE, *Historiografie*, voetnota (45). We voegen er nog : « *De Minne-meersch te Gent* » (Ovl. Z. 1941, n° 3, aanvulling n° 6) aan toe.

— Jacob van Artevelde. Bij de 600^e verjaring van zijn staatkundige geboorte.

Ovl. Z. 1939, n° 6, 1940, n° 3-4, 1942, n° 6, 1943, n° 3). Van Prof. Gessler moet hier aangestipt worden: « *De aloude bedevaart naar Sint-Lievens-Houtem* » (Ovl. Z. 1941, n° 3), « *De Legende van de « Hooftbrutghe » te Gent: De Vader, door zijn zoon onthoofd* » (Ovl. Z. 1943, n° 1), en van Dr H. Nowé: « *De Gentenaars en de Processie van Doornik* » (Ovl. Z. 1943, n° 1). Ook anderen, zooals Lod. Lievevrouw-Coopman en R. Ladrière, hebben bijgedragen tot de wetenschappelijke folklore van Gent en zijn bewoners. Lod. Lievevrouw door de nadere omschrijving van een aantal Gentsche gezegden, door de aanvulling van de galerij der Gentsche typen en door grondige studies, zooals: « *De Reuzen van Gent en het Heilig Bloedkapelleke* » (Ovl. Z. 1940, n° 1-2), en « *Het Scherp Examen, een bladzijde uit de geschiedenis van het oud Strafrecht in Gent* » (Ovl. Z. 1941; n° 1-2, 4-5). René Ladrière, zie voetnota (22) door opstellen zooals « *Numismatiek en Folklore* » (Ovl. Z. 1930, n° 5-6) en « *Penningsoorten en hun folkloristische Openbaringen* » (Ovl. Z. 1933, n° 4). Ook Alfons Vanaise mag hier niet vergeten worden. Hij heeft ons veel geleerd over « *De Pasteibakkerij in het Volksleven* » (te Gent), (Ovl. Z., 1933; n° 1), waarbij Lod. Lievevrouw-Coopman nog het zijne heeft bijgedaan door zijn artikel over « *Spekulatie* » (Ovl. Z., 1940, n° 5-6). Ook de lijvige bijdrage over « *De Bijnamen der Gentenaars* » (Ovl. Z., 1943, n° 3, 4, 5) was opmerkelijk.

De herleving en de geschiedenis van het poppenspel hebben veel te danken aan den steeds dienstwilligen adjunct-conservator van het Stadsarchief en conservator van het Museum van folklore, J. Boes. (36) Over

Bij de 75^e verjaring van het oprichten van zijn standbeeld (TOERISME, 17^e jg. (1938), bl. 10-22, 11 illust.).

— Florimond van Duyse (TOERISME, 17^e jg. (1938), bl. 359-362, 6 ill.).

— Het Gebouw van de Koninklijke Vlaamsche Akademie te Gent (TOERISME, 17^e jg. (1938), bl. 21, met ill.).

— Bij Filips van Artevelde's Zesde Eeuwgetij (1340-1940), (TOERISME, 19^e jg. (1940), bl. 390-398, met 7 illustraties).

— *Gent en Oostvlaanderen* (1942) en *Gent, de Schoone* (1944) werden onder de Gidsen voor de bezoekers hierboven aangehaald.

- (36) J. BOES is de schrijver van een rijk-geïllustreerde studie over « *De Tinnenpotgieterij te Gent* » (OVL. Z. 1935, n° 1-2), ook afzonderlijk in den handel. Zijn monografie over de « *Lieve* », eerste kunstmatige verbinding tusschen Gent en de zee, wordt door Prof. VAN WERVEKE, *Historiografie*, als een aanwinst voor onze kennis van de Gentsche handelswegen beschouwd. Zie voetnota (51). Over de « *Barge* » en de reizigerszeden in vroeger tijd handelde J. d'LUKEM d'ACCOZ, eveneens door Prof. Van Werveke vermeld, zie voetnota (70).

poppenspel en poppenliteratuur te Gent vinden de talrijke liefhebbers hun gading in een Bondsuitgave : « *De Magie van het Poppenspel* », met bijdragen van F. van Es, J. Boes, L. Verlodt, E. H. J. Van den Broucke, Prof. P. De Keyser en L. Scheltjens, Gent, Snoeck-Ducaju, 1943. Als bekroond werk van den prijskamp van het Alfons de Cockfonds (1943) verscheen sedertdien een nieuwe Bondsuitgave : « *Het Waasch Sagenboek* » door F. van Es.

* * *

Wanneer we nu na deze nog slechts gedeeltelijke ontleding van de kunsthistoriografische literatuur te Gent den oogst van de laatste dertig jaren overschouwen, mogen we tevreden zijn. In zeer ongunstige omstandigheden, een door economische en financieele crisissen geschokte tijdsspanne tusschen twee wereldoorlogen, waarin ons klein land gewikkeld werd en onder den voet geloopt, werd er toch heel wat gepresteerd. Zonder twijfel werd de kunsthistoriographie van Gent, evenals de historiographie zonder meer, zooals Prof. H. van Werveke in zijn Overzicht van verleden jaar schreef, « merkelyk verrijkt ». En wat tot optimisme stemt is het verheugende feit dat onze wetenschappelijke productie niet meer, zooals vroeger, afhankelijk is van het buitenland of van initiatieven van buitenlandsche geleerden. We hebben het gewaagd ook tijdschriften en jaarboeken uit te geven, waaraan vreemde geleerden het zich tot een eer rekenen mede te werken. Nog is er veel voor onze locale kunsthistoriografie te doen. We missen na dertig jaar voortgezette historische en kunsthistorische studie een nieuwe up to date « *Geschiedenis van Gent* », een « *Iconografisch album* », zooals er reeds voor andere Vlaamsche steden, bijv. Antwerpen, bestaan, en een reeks monografieën, in den aard van de « *Ars Belgica* », waarin ook onze burgerlijke gebouwen een beurt zouden krijgen. Mogen we, om te sluiten insgelijks een geschiedenis wenschen van het Gentsche volksleven en van de Gentsche volksgebruiken, alsmede een volledige bibliografie van Gent, zooals Antwerpen er sedert lang een bezit

van Van Laar. (37) Een Universiteitstad met een jong en opgewekt wetenschappelijk leven als Gent is zich dat in een nabije toekomst verplicht!

PAUL DE KEYSER.

(37) Bij het voltooiën van dit overzicht kwamen ons het 2^e deel in handen van een verdienstelijke « heemkunde »-bibliografie van L. De Wachter. Wij hebben dus geen gebruik kunnen maken van de talrijke gegevens over de Kunsthistoriographie van Gent in dat hoogst verdienstelijk bibliographisch werk voorhanden.

Dank zij de bereidwilligheid van mijn oud-student, den Hr. P. Nuten, leeraar in de Muziekgeschiedenis aan het Koninklijk Muziekconservatorium te Gent, ben ik in de mogelijkheid hier nog enkele bijdragen over leven en werk van Gentsche toondichters, verschenen na 1914 in de tijdschriften « MUZIEKWARANDE » en « REVUE MUSICALE BELGE », alsook in de dagbladers, aan mijn overzicht toe te voegen. Over Florimond van Duyse verscheen in het « ZONDAGSBLED VAN GENT » (n^{rs} 16, 23, 30 Dec. 1917, 6, 13 Jan. 1918) een uitvoerige studie van LAMBRECHT LAMBRECHTS. Over denzelfden toondichter en volksliederen specialist de « Notice sur Florimond van Duyse (1843-1910) » van PAUL BERGMANS in de uitgave van de « ACADEMIE ROYALE DE BELGIQUE », Bruxelles, Hayez, 1919. Hendrik Waelput (1845-1885) werd in 1935 in de bekroonde « MEMOIRES » VAN DE KONINKLIJKE ACADEMIE VAN BELGIE behandeld door den Gentschen muziekcriticus EDUARD DE VYNCK. Van denzelfden Gentschen musicoloog werd in 1942 een studie bekroond: A la gloire de François-Auguste Gevaert. Prof. P. DE KEYSER bezorgde in het ANNUAIRE-JAARBOEK 1939 van de « COMMISSIE VAN HET OUDE VOLKSLIED » een studie over Lambrecht Lambrechts (1865-1932) als verzamelaar van Limburgsche Volksliederen (bl. 9-89). Hij gaf in de UITGAVEN VAN DE COMMISSIE eveneens uit: Limburgsche Lieder verzameld door Lambrecht Lambrechts (Gent, Volksdrukkerij, 1937) en Nota's bij de Limburgsche Lieder (Gent, Volksdrukkerij, 1937). De Hr. P. NUTEN heeft over de « Gentsche Komponisten » een tamelijk uitvoerig vulgarisatiewerk op het getouw. Over Emiel Hullebroeck verscheen van zijn hand « Hullebroeck en zijn beteekenis » (230 blz.), Antwerpen, De Sikkell, 1939. Zie hier enkele bibliografische nota's van den Hr. P. NUTEN:

Abeele, Cyriel van den (MUZIEKWARANDE, 1926, n^r 8, bl. 169; « C. van den Abeele, een centrumfiguur in de Vlaamsche improvisatiekunst »):

Blaes, Edward (MUZIEKWARANDE 1924, n^r 10, bl. 226; id. 1928, n^r 12, bl. 245; VICTOR VAN HEMEL in « Voorname Belgische toonkunstenaars uit de 18^e, 19^e en 20^e eeuwen » (Antwerpen, Cupido), bl. 9-10).

De Sutter, J. Toussaint (MUZIEKWARANDE, 1928, n^r 3, bl. 49, door L. Lambrechts; REVUE MUSICALE BELGE, 1936, n^r 13, bl. 1; P. NUTEN over De Sutter voor den Prov. Kultuurdienst te Antwerpen, April 1944).

Duvosel, Lieven (MUZIEKWARANDE, 1930, n^r 1, bl. 1; F. VAN DURME « Lieven Duvosel » (N.V. Standaard-Boekhandel, 1942).

Hullebroeck, Emiel (P. NUTEN in NIEUW VLAANDEREN, jg. VIII, n^r 7, 21.2.1942).

Lambrecht Lambrechts (MUZIEKWARANDE, 1925, n^r 11, bl. 219, id. 1929,

n^r 4, bl. 87; C. GODELEYN en FRANS DE VLEESCHOUWER : **Lambrecht Lambrechts**. (Maeseycck, Vander Donck-Robijns, 1933).
Lebrun, Paul (biografie door P. BERGMANS).
Roels, Oscar (P. NUTEN, **Herdenking O. Roels**, in « **TOONEELGIDS** » Mei 1939; **REVUE MUSICALE BELGE**, 20 Jan. 1938, n^r 2).
Uyittenove, Frans (P. NUTEN « **Frans Uyittenove en zijn beteekenis als Vlaamsch komponist** » in « **NIEUW VLAANDEREN** », jg. VIII, n^r 5 van 7.2.1942 en jg. VIII, n^r 6, 14.2.1942; **MUZIEKWARANDE**, 1924, n^r 2, bl. 32).
Vanden Eeden, Jan (in « **DE BELGISCHE TOONDICHTERS** » door P. GILSON (vertaald door Dr. M. BOEREBOOM), N.I.R., 1936, bl. 25-26).
Van Duyse, Florimond (**MUZIEKWARANDE**, 1930, n^r 7, bl. 148).
Waelput, Hendrik (**MUZIEKWARANDE**, 1929, n^r 8, bl. 169; P. BERGMANS in « **LE MESSAGER DES SCIENCES HISTORIQUES DE BELGIQUE** », t. IX, 1885).

Naamregister

- Aerts, Z.E.Hr. L.: 6, 16.
 Alfred, Br.: 23.
 Andelhof, Em.: 27, 28.
 Bergmans, J.: 11.
 Bergmans, Prof. P.: 7, 8, 10, 11, 12, 17,
 20, 31.
 Bergmans, Dr Simone: 19.
 Boes, J.: 9, 11, 27, 30.
 Bontinck, Dr E.: 17, 20.
 Cavens, Ach.: 26.
 Casier, Baron Jos.: 7, 10, 11, 12, 13.
 Casteels, Marg.: 22.
 Celis, Z.E.Hr. G.: 9, 13, 28.
 Chabot, J.: 26.
 Claeys, Prosper: 7.
 Cloquet, L.: 7, 8.
 Clusters, L.: 23.
 Colin, P.: 10.
 Coenen, Kan. Dr Jos.: 6.
 Coppejans, F.: 17.
 Coppieters Stochovè, E.: 7.
 Crick, Jef: 25.
 De Bruyne, Edg.: 23.
 De Cramer, R.: 9.
 De Decker, Ant.: 23.
 De Keyser, Paul: 6, 10, 18, 20, 21, 22,
 24, 27, 28, 31.
 De Maeyer, Dr R.: 21.
 De Meyer, Maurits: 27, 28.
 De Potter, Frans: 7.
 Deruelle, Rr M.: 6, 18.
 De Ryck, Paul: 10.
 De Schryver: 23.
 Desmet, Prof. Ing^r Archit. A.: 15.
 De Smet, Frédéric: 24.
 De Smidt, Br. Dr Firmin: 14, 22.
 de Tracy, B.: 18, 23.
 Devoghelaere, Hub.: 26.
 De Vreese, Prof. Dr W.: 10.
 De Vynck Eduard: 31.
 De Wachter, L.: 30.
 De Waele, J.: 7.
 Dhanens, Elizabeth: 22, 27, 28.
 Dhondt Gustaaf: 26.
 Dopchie, André: 14.
 Duflou, André: 27.
 Duverger, Dr Joz.: 6, 17, 18, 20.
 Eysselinck, Cl.: 24, 26.
 Franciscus, Br.: 23.
 Fredericq, Paul: 7.
 Fris, V.: 5, 7, 9, 10, 11, 15, 16., 18.
 Gessler, J.: 27, 29.
 Ghellinck Vaernewyck, Burggraaf de:
 20.
 Goffin, Léon: 8.
 Gorissen, Friedrich: 10.
 Haché, Edm.: 23.
 Harteel, Dr R.: 24, 26.
 Heins, Arm.: 7, 8, 9, 10, 11.
 Heins, M.: 7.
 Henderick, Geo: 26.
 Hermans de Heel, Lucy: 14.
 Hulin de Loo, Prof. G.: 7, 17, 19.
 Kropholler, A.: 23.
 Lacquet, E.: 7.
 Ladrière, R.: 20, 27, 29.
 Leboucq, Claire: 14.
 Leurs, Prof. Dr Ing^r Stan: 14.
 Lievevrouw-Coopman, Lod.: 27, 29.
 Lyna, Prof. Dr Fr.: 19.
 Maeterlinck, L.: 7.
 Maere, Kan. Prof.: 13.
 Maertens de Noordhout, Jos.: 7, 21.
 Mariën, Dr M.: 27.
 Matthys, Dr R.: 6, 17, 22.
 Mussche, Ach.: 27.
 Muylaert, G.: 27.
 Neurdenburg, Dr Eliz.: 6.
 Ninane, Lucie: 14.
 Nobels, A.: 23.
 Nowé, H.: 9, 11, 16, 27, 29.
 Nuten, P.: 39, 31.
 Pauwels, P.: 23.
 Pirenne, H.: 7.
 Renders, Em.: 16.
 Roelandts, Oscar: 19, 22, 24.
 Vanaise, A.: 27, 29.
 Van Beugem, Istidoor (Verdoodt): 25.
 Van de Castyne, Oda: 10.
 Vanden Broeck, Br. Drs. Leopold: 6, 14,
 23.
 Vanden Broucke, Z.E.Hr. J.: 30.
 Vanden Gheyn, Kan. G.: 7, 12, 13, 15,
 16, 17.
 Vander Haeghen, Victor: 8, 10, 11, 16,
 18, 20.

Vander Veken, J.: 22.
 Vande Weerd, Prof. Dr Hub.: 21.
 Van Driessche, Drs. R.: 6.
 Van Duyse, H.: 7, 8.
 Van Es, F.: 27, 28, 30.
 Van Goethem: 23.
 Van Hove, F.: 7, 14.
 Van Kerckhove, C.: 23.
 Van Laar: 30.
 Van Oerle: 23.
 Van Puyvelde, Prof. Dr L.: 13.
 Van Werveke, Alfons: 6, 7, 8, 9.
 Van Werveke, Prof. Dr H.: 5, 30.
 Verbaere, Herman: 10.
 Verbrugge, Geo: 27.
 Vercauteren, Isabelle: 20.
 Verhaegen, Baron: 14.

Verheyden, Prosper: 20.
 Verloot, L.: 27, 28.
 Vermeulen, F.A.J.: 14.
 Vermeulen, Joz.: 10, 27, 29.
 Vuylsteke, J.: 7, 8.
 Roggen, Prof. Dr Dom.: 18, 19, 22.
 Sanglet, Drs. L.: 6, 15.
 Sauton, François: 10.
 Scheltjens, L.: 30.
 Schepens, J.: 27, 28.
 Schoorman, R.: 7, 15.
 Speeckaert, V.: 27.
 Thiery, Michel: 26.
 Tréfois, Cl.V.: 6, 14, 27, 28.
 Udekem d'Acoz, J. d': 30.
 Urbain, Br.: 23.

Zaakregister

Academie van Schoone Kunsten te Gent: 23, 24, 25, 26.
 Annalen (Annales) van de Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent (AG): 7.
 Ars Belgica: 14.
 Artisten te Gent: 25, 26.
 Beeldhouwkunst: 19, 20.
 Bibliografie van de Geschiedenis van Gent: 7.
 Bindkunst: 20.
 Boekdrukkunst: 20.
 Bulletin (Bulletin) van de Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde van Gent (BG): 7.
 Burgerlijke gebouwen: 14, 15.
 Commissie van Monumenten en Stadszichten: 9, 11, 12. Uitgaven van de Commissie: 10, 11.
 Gidsen van Gent (Guides de Gand): 9, 10.
 Godsdienstige gebouwen: 12, 13, 14.
 Handelingen: Congressen voor Algemeene Kunstgeschiedenis: 6; — Annales (AG), zie Annalen.
 Heraldiek: 11, 20.

Historiografie van Gent: 7; Centra van studie der kunsthistoriografie van Gent: 5, 7.
 Inventaire archéologique de Gand (I.A. G.): 7, 8.
 Inschriften: 20.
 Institut supérieur d'histoire de l'Art et d'Archéologie (Ecole des Hautes-Etudes): 13; uitgaven: 13.
 Kunstgeschiedenis aan de Vlaamsche Universiteit: 21; Gentsche Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis: 22.
 Kunsttijdschriften te Gent: 6, 26; — in België, waarin artikels over Gent: 6, 7.
 Musicologie te Gent: 30; Gentsche Componisten: 31.
 Penningkunde: 11, 20.
 Poppenspel te Gent: 30.
 Schilderkunst: 15, 16, 17, 18, 19.
 Sint-Lucasschool te Gent: 22, 23.
 Van Eyck-bibliografie: 6, 15, 16, 20.
 Volkskunde: 27; Oostvlaamsche Zanten (Ovl. Z.) en Uitgaven van den Bond der Oostvlaamsche Folkloristen: 27, 28, 29, 30.
 Zegelkunde: 20.